

Complexnummer: 514863

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Sint Martinus

Aantal complexonderdelen

3

Monumentnummers van complexonderdelen

514864, 514865, 514866

Woonplaats

Wergea

Gemeente

Leeuwarden

Provincie

Fryslân

Hoofdadres van hoofdobject

Kerkbuurt 24, 9005 PB Wergea

Complexomschrijving

Inleiding

Het complex St. Martinus bestaat uit de KERK met HEK, PASTORIE en het KERKHOF met CALVARIE, GRAFMONUMENT en BAARHUISJE.

De rooms-katholieke parochie ontstond uit de statie Warga-Wartena met een schuurkerk in de Jornahuisterpolder, plaatselijk bekend als de Lytse Mar, ten noordoosten van Wergea. Met de benoeming van kapelaan Joh. Wennekers tot pastoor werd de organisatie voor de bouw van een nieuwe kerk ter hand genomen. Als vestigingsplaats was de keuze op Wergea gevallen, waar het overgrote deel van parochianen woonde. Aan de oostelijke dorpsrand werd in 1859/60 een terrein aangekocht. Het ontwerp van de kerk is van H.J. Wennekers, broer van de pastoor. Het grondwerk voor de kerk, de pastorie en de begraafplaats werd uitgevoerd door G.A. Heidstra uit Heerenveen terwijl Joh. Arends uit Dronrijp de aannemer van de bouw van kerk en pastorie was. Wegens voortijdig overlijden van de laatstgenoemde werd de bouw voltooid door een aannemer uit Marssum. De bouwwerkzaamheden werden uitgevoerd van 1860 tot 1862.

Eind 1865 werd het kerkhof aangelegd maar het was nog niet voltooid toen de bouwpastoor Wennekers overleed (februari 1866). In juni 1866 werd het kerkhof gewijd en werd Wennekers er herbegraven. De opvolger van Wennekers, Harmanus Harbers (pastoor 1866-1878), beijverde zich voor de uitbreiding en verfraaiing van het gehele complex. In 1876 werd op het kerkhof een baarhuisje gebouwd uit de opbrengsten van de 'verkoop tot sloop' van de pastorie van de statie.

Waardering

Het complex St. Martinus bestaande uit de Neo-gotische kerk met hek, (1860-'62) naar ontwerp van H.J. Wennekers, de pastorie in Eclectische trant (1860-'62), het kerkhof met calvarie (ca. 1870), het grafmonument voor pastoor G.H. Berndes (1897) en het baarhuisje (1876) zijn van algemeen cultuurhistorisch en architectuurhistorisch belang:

- als bijzondere uitdrukking van een geestelijke ontwikkeling, namelijk de emancipatie van de katholieke kerk na de grondwettelijke vrijheid van godsdienst en het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland,
- vanwege de hoogwaardige esthetische kwaliteit van het ontwerp,
- vanwege de hoogwaardige esthetische kwaliteit van de interieuronderdelen van de kerk die er in de eerste jaren na de bouw in dezelfde stijl aan zijn toegevoegd.
- vanwege de bijzondere ornamentiek van met name het interieur van de pastorie,
- vanwege de bijzondere betekenis voor het silhouet van het dorp Wergea,
- vanwege de hoge mate van typologische compleetheid van dit kleinschalige rooms-katholieke kerkelijk complex,
- vanwege de redelijke tot hoge mate van architectonische gaafheid van de samenstellende onderdelen.

Monumentnummer*: 514864

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 21 februari 2000
Kadaster deel/nr: 82687/122

Monumentnaam**

Sint Martinus

Complexnummer

514863

Complexnaam

Sint Martinus

Woonplaats*

Wergea

Gemeente*

Leeuwarden

Provincie*

Fryslân

Straat*

Kerkbuurt

Nr*

24

Toev.*

Postcode*

9005 PB

Woonplaats*

Wergea

Situering

Locatie

Kadastrale gemeente*

Warrega

Sectie*

A

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

2094

Rijksmonumentomschrijving**

Inleiding

De eenvoudige rooms-katholieke KERK, gewijd aan de H. Martinus van Tours, werd gebouwd in de jaren 1860-1862 in Neo-gotische stijl. Het ontwerp van de kruiskerk is van architect H.J. Wennekers, broer van de pastoor. Ten behoeve van de kerkbouw werd in 1859/'60 een terrein aangekocht aan de oostelijk dorpsrand van Wergea, aan de weg naar Wartena. Het grondwerk voor de kerk, de pastorie en de begraafplaats werd uitgevoerd door G.A. Heidstra uit Heerenveen terwijl Joh. Arends uit Dronrijp de aannemer van de bouw van kerk en pastorie was. Wegens zijn voortijdig overlijden werd de bouw voltooid door een aannemer uit Marssum. De kerk werd van de openbare weg gescheiden door een gietijzeren HEK, dat op grond van de detaillering is toe te schrijven aan de ijzergieterij van Benedictus Mohrmann uit Leeuwarden. Enkele interieur-onderdelen zijn afkomstig uit de voormalige schuilkerk die in de Jornahuisterpolder stond, zoals het doopvont (1791) en de ornamenten op de biechtstoel. De maker van de glas-in-lood ramen is niet bekend; de liturgische inrichting is afkomstig uit het atelier van P.J.H. Cuypers. De veertien kruiswegstaties zijn vanaf 1957 in de kerk aanwezig. Ze zijn geschilderd door F.H. Bach, kunstenaar uit Groningen in een romantisch-realistische trant. De kerk werd in 1939 gerestaureerd en in 1988/89 hersteld.

Omschrijving

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De kerk heeft de plattegrond van een Latijns kruis met een driezijdig gesloten koor en is oost-west georienteerd. Het opgaande muurwerk van kerk en toren is gemetseld in bruine baksteen. Het schip wordt verticaal in vier traveeën geleed door eenmaal versneden steunberen; de versnijdingen zijn afgedekt met natuursteen. Op de eerste steunbeer aan de noordwestzijde is een gedenksteen met een chronogram: Deo gratias Largitatis fructus Catholicae Laus semper (1861).

De kerk is horizontaal geleed door een plint met natuurstenen afdeklijst, een cordonlijst ter hoogte van de afzaten van de spitsboogvensters met middenstijl, vierpas en gekleurd glas-in-lood. De zuidgevel wordt gedeeltelijk oversneden door een tussenlid naar de pastorie. In de laatste travee van het schip en in de zijgevels van de transepten zijn blinde vensters. In de kopse gevels van de transepten zijn een spitsboogvenster en een roosvenster. Het driezijdig gesloten koor is geopend met spitsboogvensters in elk gevelvlak en wordt afgesloten door een uitkraging op een strekse bloklijst. Op het koor een gesmeed kruis.

De toren, aan de westzijde, heeft een vierkante grondslag en verjongt zich eenmaal tot een achtkant; onder de versnijding vijf lagen muizentand. Aan de westzijde van de toren is de kerktoegang in een portaal met kolonnetten, waarboven een wimberg bezet met hogels. Een tweetreeds natuurstenen stoep leidt naar de dubbele kerkdeur met smeedijzeren sierhang- en sluitwerk. Het onderste bouwvolume met plint en roosvenster heeft tweemaal versneden steunberen bekroond met eenvoudige pinakels met neo-gotische detaillering. De westgevel is geopend door een kolossaal spitsboograam met vierpassen voorzien van gekleurd glas-in-lood zonder voorstelling. Het tweede bouwvolume is een achtkante klokkenzolder, begeleid door eenmaal versneden steunberen en een achtkante ingesnoerde spits. De klokkenzolder heeft aan vier zijden lancetvormige galmgaten met galmborden en een kleine topgevel. De spits heeft een vlaggestokluik en wordt bekroond door een torenkruis met weerhaan. Het kerkdak en de torenspits zijn belegd met leien in Maasdekking. In het oostelijke dakschild aan de koorzijde heeft het dak een houten dakkapel en op de nok een kruis. De spits wordt bekroond door een torenkruis met een windhaan.

Het INTERIEUR van de toren heeft een voorportaal met een gestucadoord kruisgraatgewelf. Op de klokkenzolder in de toren staat een eenvoudige, kleine stalen klokkenstoel met houten luiwiel en een rechte luibalk met het jaartal 1849; de klok is in 1949 gegoten bij Van Bergen Heiligerlee/Jongerus Amersfoort (deze wordt niet van rijkswege beschermd). In de noordwestelijke hoek van het kerkschip is een doopkapel afgezonderd door een gietijzeren hekwerk. Alleen daar is de vloer belegd met gekleurde vloertegels, voor het overige heeft de kerk een planken vloer. In de doopkapel staat een beschilderd natuurstenen doopvont uit 1791. Aan de westzijde van de kerk bevindt zich de orgelgalerij met een tweeklaviers instrument in een eenvoudige kast.

De Neo-gotische INRICHTING van de kerk werd grotendeels voltooid in de eerste periode na de bouw van de kerk en omvat waardevolle interieuronderdelen, onder meer het gebrandschilderd glas-in-lood, hoofd- en zijaltaren, heiligenbeelden, de communiebank, de preekstoel, de kerkbanken, een orgel en Kruiswegstaties. In het kerkportaal is een glas-in-lood raam met een halffiguur van Sanctus Bernardus. In het schip van de kerk hebben de glas-in-loodramen voorstellingen van de twaalf apostelen met als bijschrift de Artikelen des Geloofs; in het noorder transept voorstellingen uit het leven van Maria en in het zuider transept voorstellingen uit het leven van de H. Jozef; in het koor werden in 1894 gebrandschilderde ramen geplaatst (particuliere schenkingen), voorstellend het leven van de patroonheilige H. Martinus en scènes uit het Nieuwe Testament. Aan de wanden hangen de veertien kruiswegstaties door F.H. Bach uit Groningen.

Het hoofdaltaar en de zij-altaren dateren uit 1871 en zijn vervaardigd door het atelier Cuypers. Het hoofdaltaar heeft beeltnissen met de HH. Martinus, Bonifatius, Petrus en Willibrord. De zij-altaren zijn gewijd aan de HH. Maria en Jozef. Op verschillende plaatsen in de kerk zijn aan de wanden neo-gotische heiligenbeelden opgesteld.

Op de communiebank, op de scheiding van het koor en de volkskerk, gebeeldhouwde voorstellingen van de voetwassing van de discipelen en Mozes en de brandende braamstruik.

De preekstoel aan de noord-oostelijke hoekpijler van koor en transept dateert uit 1885. De kansel rust op een houten, vierkante kolom; het gestoelte kan worden bereikt met een trap vanuit het koor; op de kuippanelen houtsnijwerk met heiligenbeelden; het klankbord heeft fraai houtsnijwerk: in de ornamentiek en detaillering zijn gotische architectuurmotieven toegepast.

Het noorder transept staat op de grens van de openbare weg. Voor het overige vormt een gietijzeren HEK de scheiding tussen het kerkterrein en de openbare weg. De gietijzeren, gecanneleerde hekstijlen met acanthusblad- en acanthusknop-decoratie staan op een bakstenen keermuurtje met hardstenen blokken; het hekwerk heeft gegoten punten en hangende ornamenten.

Waardering

De Neo-gotische kerk uit 1860-1862 naar ontwerp van H.J. Wenekers met neo-gotische inrichting en hek is cultuurhistorisch en architectuurhistorisch van algemeen belang:

- als bijzondere uitdrukking van een geestelijke ontwikkeling, namelijk de emancipatie van de katholieke kerk,
- vanwege de hoogwaardige esthetische kwaliteit van het ontwerp,
- vanwege de hoogwaardige esthetische kwaliteit van de interieuronderdelen die er in dezelfde stijl in de eerste jaren na de bouw aan zijn toegevoegd,
- als hoofdobject van een zeer compleet, kleinschalig rooms-katholiek kerkelijk complex,
- vanwege de bijzondere betekenis voor het silhouet van het dorp Wergea,
- vanwege de hoge mate van architectonische gaafheid van de samenstellende onderdelen.

Hoofdcategorie

Religieuze gebouwen

Subcategorie

Kerk en kerkonderdeel

Functie

Kerk

Monumentnummer*: 514865

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 21 februari 2000
Kadaster deel/nr: 82687/106

Complexnummer

514863

Complexnaam

Sint Martinus

Woonplaats*

Wergea

Gemeente*

Leeuwarden

Provincie*

Fryslân

Straat*

Kerkbuurt

Nr*

22

Toev.*

Postcode*

9005 PB

Woonplaats*

Wergea

Situering

Locatie

Kadastrale gemeente*

Warrega

Sectie*

A

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

2094

Rijksmonumentomschrijving**

Inleiding

De PASTORIE in Eclectische trant is gebouwd tussen 1860 en 1862, gelijktijdige met de kerk; zij is ermee verbonden door een tussenlid, vermoedelijk vroeger een koetshuis. Het ontwerp van de pastorie is mogelijk van H.J. Wenekers, broer van de pastoor. Het grondwerk voor de pastorie werd uitgevoerd door G.A. Heidstra uit Heerenveen terwijl Joh. Arends uit Dronrijp de aannemer van de bouw van de pastorie was. Wegens voortijdig overlijden van de laatstgenoemde werd de bouw voltooid door een aannemer uit Marssum. Aan de zuidzijde van de pastorie is een gemetselde TUINMUUR met porte-brisée naar de ruime pastorietaan. In 1939 is de kerk gerestaureerd en mogelijkwerwijs werden pastorie en tussenlid omstreeks 1950 verbouwd. De pastorie werd aan de achterzijde voorzien van grote vensterramen en het tussenlid werd vergroot en voorzien van een nieuwe voorgevel. Ondanks de verschraling in de detaillering van het exterieur (onder meer: verwijdering balkon, wijziging achtergevel en tussenlid) is het gebouw als essentieel onderdeel van het totale complex en de aanwezigheid van oorspronkelijke kamer-interieurs dermate van belang dat een bescherming van rijkswege gewettigd is.

Omschrijving

De pastorie heeft een nagenoeg vierkante plattegrond. Zij is opgetrokken in bruine baksteen in kruisverband met knipvoeg, onder een U-vormig kapplan met zakgoot aan de achterzijde; op drie nokhoeken staat een schoorsteen. De dakschilden zijn belegd met zwart geglazuurde gegolfde Friese pannen, gesmoorde Friese pannen en gesmoorde holle pannen. De gevels zijn horizontaal geled door een gepleisterde plint en een brede houten gevellijst waarin

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

enkele mezzanino-vensters, telkens boven de ramen in de gevelwand. De voorgevel is symmetrisch ingedeeld, waarbij het accent op het middendeel valt, dat anderhalve steen risaleert en doorloopt in een dakkapel; op de hoeken van het bouwblok hoeklisenen met spiegelvlakken. In het middenrisaliet is een inbandige portiek tussen kolossale lisenen; aan weerszijden van het portiek een zes-ruits schuifvenster onder een architraaf; in de gevellijst een tweelichts mezzanino-venster. Het portiek heeft een tweetreeds hardstenen stoep en een omlijsting met wenkbrauwboog met een kuif. De toegang is een porte-brisée met een gietijzeren levensboom in het bovenlicht; de deurpanelen hebben geëtste glasruiten. De lichtopening in de dakkapel heeft een geprofileerde omlijsting met een wenkbrauwboog, een kuif en acroteria. De noordelijke zijgevel is gedeeltelijk oversneden door een verbinding tussen pastorie en kerk. In deze gevel zitten twee zes-ruits schuifvensters onder een anderhalfsteens streklaag. In de zuidelijke zijgevel zit onder meer een zes-ruits schuifraam onder een anderhalfsteens streklaag.

Op de hoek van de zuidgevel begint een TUINMUUR, bestaande uit steens metselwerk en afgedekt met een ezelsrug op een blokljst. In de segmentboog met streklaag is een porte-brisée. Achter de pastorie ligt een moes- en wandeltuin met bolle grasperken. De indeling van het INTERIEUR van de pastorie is oorspronkelijk gebleven en bestaat uit een centrale gang met voorkamers aan weerszijden: aan de rechterzijde kamers-en-suite, linksachter een keuken en een trap naar de zolder. Tot de waardevolle interieur-onderdelen behoren onder meer de beide voorkamers, de gang en de trap. In de linker voorkamer een stucplafond met florale sjabloonbeschildering, gehoute binnenluiken, een natuurstenen schoorsteenmantel en een boezem tussen pilasters. In de rechter voorkamer een stucplafond met midden- en hoekornamenten met kandelaber-motieven; een zwart marmeren schoorsteenmantel met een boezem tussen pilasters, binnenluiken.

Waardering

De pastorie en tuinmuur gebouwd in Eclectische trant tussen 1860 en 1862, mogelijk ontworpen door H.J. Wenekers, is van algemeen cultuur- en architectuurhistorisch belang:

- als bijzondere uitdrukking van een kerkelijke ontwikkeling, namelijk als exponent van de vrijheid van godsdienst en het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland,
- vanwege de bijzondere ornamentiek van met name het interieur van de pastorie,
- als functioneel onderdeel van het totale complex,
- vanwege de bijzondere samenhang met, en als beeldondersteunend element in, het complex,
- vanwege de redelijke kwaliteit van de bebouwing en de historisch ruimtelijke relatie met tuin en begraafplaats,
- vanwege de redelijke mate van architectonische gaafheid.

Hoofdcategorie

Religieuze gebouwen

Kastelen, landhuizen en parken

Kastelen, landhuizen en parken

Subcategorie

Kerkelijke dienstwoning

Tuin, park en plantsoen

Tuin, park en plantsoen

Functie

Pastorie(F)

Tuinmuur

Tuin

Monumentnummer*: 514866

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 21 februari 2000
Kadaster deel/nr: 82687/80

Complexnummer

514863

Complexnaam

Sint Martinus

Woonplaats*

Wergea

Gemeente*

Leeuwarden

Provincie*

Fryslân

Straat*

Kerkbuurt

Nr*

24

Toev.*

a

Postcode*

9005 PB

Woonplaats*

Wergea

Situering

Locatie

Kadastrale gemeente*

Warrega

Sectie*

A

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

2095

Rijksmonumentomschrijving**

Inleiding

Het KERKHOF met CRUCIFIX, PRIESTERGRAF, BAARHUISJE en HEKWERK ligt ten zuiden van de pastorietaan en sluit hier op aan. Eind 1865 werd het KERKHOF aangelegd, maar het was nog niet voltooid toen de bouwpastoor Wennekens overleed (februari 1866). Het grondwerk voor de begraafplaats werd uitgevoerd door G.A. Heidstra uit Heerenveen. In juni 1866 werd het kerkhof gewijd en werd Wennekens er herbegraven. Tijdens het pastoraat van Harmanus Harbers (pastoor 1866-1878) werd uit de opbrengsten van de 'verkoop tot sloop' van de pastorie van de oude statie in de Jornaalsterpolder, in 1876 op het kerkhof een baarhuisje gebouwd. Eén priestergraf is beschermd van rijkswege, de overige priestergraven en grafstenen van de parochianen zijn van lokaal historisch en genealogisch belang.

Omschrijving

Het KERKHOF is een rechthoekig perceel omgeven door een ligusterhaag en bomen. Rond het grafperk ligt een grindpad. Aan de oostzijde van het kerkhof staat een gietijzeren CRUCIFIX op een beraapt bakstenen voetstuk met een koepelachtige afsluiting en hardstenen hoekblokken. Tussen de gepleisterde hoekpilasters aan de vier zijden zijn hardstenen panelen met opschriften ontleend aan de Bijbelboeken Job 19:25 en Boek 2 van de Maccabeeën 12:46 en een opschrift dat betrekking heeft op het crucifix: "Het is Christus' beeld, aanbidt het niet, maar aanbidt Hem wiens beeld gij ziet." Het crucifix is samengesteld uit een kruis van plaatijzer waarop bevestigd het corpus, een schedel met gekruiste knekels en een rol met het opschrift INRI, alles in gietijzer.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Voor het crucifix ligt het PRIESTERGRAF van G.H. Berndes, overleden 1897. Het ogenschijnlijk monoliete grafmonument heeft het model van een sarcofaag met een 'deksel' in de vorm van een dak van een kerk. Op de 'nok' een kruis met aan ieder uiteinde een vierpas met een evangelistensymbool en op het kruispunt een medaillon met de voorstelling van het Lam Gods en het randschrift: Ecce Agnus Stabat Supra Montem. Aan het voeteneind van de sarcofaag een opengerolde boekrol met een grafschrift in Neo-Romaanse letters en emblemen.

Aan de zuidzijde van het kerkhof is een BAARHUISJE opgetrokken in kruisverband met bruine bakstenen met een knipvoeg. Het is een eenvoudig rechthoekig gebouw met zadeldak zonder goot, gedekt met gesmoorde Friese pannen. Aan de noord- en zuidzijde zijn twee ijzeren, halfronde ramen onder een rollaag. In de westgevel een dubbele opgeklampte deur. Aan de hoek van het baarhuisje is het smeedijzeren HEK bevestigd, dat de begraafplaats afsluit. Het hek bestaat uit gietijzeren, gecanneleerde zuilen als hekstijlen bekroond met een pijnappel. De hekken zijn ingezwenkt, hebben aan de bovenzijde een rand van klaverbladen en zijn aan de onderzijde versterkt door gekruiste banden met een rozet op het knooppunt. De buitenvleugels van het hekwerk zijn vast. Het dubbele draaihek heeft op de naald een bol met kruis.

Waardering

Het kerkhof met crucifix uit 1866, baarhuisje en hekwerk uit 1876 en het priestergraf uit 1897 zijn van algemeen cultuurhistorisch belang:

- vanwege de hoogwaardige esthetische kwaliteit van de samenstellende onderdelen,
- vanwege het bijzondere materiaalgebruik en de ornamentiek,
- als functioneel en essentieel onderdeel van het gehele complex,
- vanwege de hoge mate van gaafheid van de samenstellende onderdelen.

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	Begraafplaats en -onderdelen	Kruisbeeld (H)
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	Begraafplaats en -onderdelen	Graf
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	Begraafplaats en -onderdelen	Begraafplaats
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	Begraafplaats en -onderdelen	Begraafplaatshek
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	Begraafplaats en -onderdelen	Baarhuisje